

Een pentekening uit 1903 van een Houtsnip die het jong tussen de poten geklemd door de lucht transporteert (naar een afbeelding uit een brochure uitgegeven door de Bols Snippen Club, 1970).

Over Houtsnippen op Schiermonnikoog

Kees van der Wal & Johan van der Wiel

Inleiding

Op het waddeneiland Schiermonnikoog werden in de jaren voor 1979 steeds vaker Houtsnippen *Scolopax rusticola* tijdens het broedseizoen gezien. Hieruit ontstond het vermoeden dat de Houtsnip op het eiland als broedvogel was toegenomen. Dit was voor Kees van der Wal voldoende aanleiding om meer op Houtsnippen te gaan letten, zonder gericht naar nesten te zoeken. Het aantal nesten dat hij tijdens zijn veldwerkzaamheden toevallig ontdekte, zo'n vijf nesten per seizoen, zal een fractie van het werkelijke aantal zijn geweest. In het broedseizoen van 1979 inventariseerde hij gedurende het gehele broedseizoen Houtsnippen. Op grond van baltende mannetjes, de toevallig gevonden nesten en de oppervlakte van geschikte broedbiotoop, schatte hij het aantal broedgevallen op ongeveer vijfentwintig. In de daarop volgende jaren schatte hij het aantal broedgevallen vrijwel gelijk aan dat van 1979.

Wij beseffen dat deze schatting veel hoger uitkomt dan schattingen van anderen uit het verleden. Zo schatte F.J. Kuiper voor 1962 'minder dan zes broedparen' (Kuiper 1962) en voor 1975 'minstens vijf broedparen' (Kuiper 1975). R. Mooser noteerde 'zeer schaarse en waarschijnlijk onregelmatige broedvogel van de Eerste Dennen' (Mooser 1973). Het aantal broedende Houtsnippen op Schiermonnikoog is in de loop van de jaren ongetwijfeld aanmerkelijk toegenomen.

Daarnaast werd in het verleden het aantal broedgevallen waarschijnlijk onderschat, doordat deze schattingen doorgaans berustten op incidentele waarnemingen. Door de continuïteit van inventariseren gedurende het gehele broedseizoen van 1979 is mogelijk een beter beeld verkregen van het werkelijke aantal broedparen. De directe aanleiding tot dit artikel vormen enkele interessante waarnemingen van de grondbalts van de Houtsnip en van het

transporteren van kleine jongen door een ouder vogel in de vlucht.

De baltsvlucht

Bij de Houtsnip bakent het mannetje zijn vrij uitgestrekte territorium af door middel van zogenaamde baltsvluchten. Hij vliegt daarbij met trage vleugelslag en laat afwisselend een hoog gepiep en een laag geknor horen. Dit boeiende schouw- en hoorspel, waaraan de vrouwtjes niet deelnemen, kan men tegenkomen van maart tot ver in de zomer. De grootste kans om zo'n baltsvlucht te zien heeft men in de avondschemering langs bosranden en bredere paden. Voor wie dit eens op Schiermonnikoog wil zien, geeft de kaart (Figuur 1) paden en wegen aan waar baltsvluchten zijn waargenomen.

Grondbalts

Naast de baltsvlucht kent de Houtsnip ook een grondbalts, welke meestal gevolgd wordt door een paring. Deze grondbalts wordt weinig waargenomen. Eenmaal zag Kees van der Wal, samen met de bekende vogelschilder H.J. Slijper, op Schiermonnikoog de grondbalts van de Houtsnip. Dit was op 10 april 1988 om ongeveer acht uur 's avonds langs de Prins Bernhardweg ter

hoogte van het Bospad. Het was guur weer: een harde noordoostenwind bij een temperatuur van ongeveer drie graden. We zagen het mannetje zijn veren opzetten, zijn staart waaivormig omhoog spreiden en zijn vleugels laten hangen en over de grond slepen. De witte vlekken op de onderzijde van de staartveren waren daarbij opmerkelijk goed zichtbaar. Het mannetje liep in een cirkel met een straal van ongeveer een meter om het vrouwtje. Het vrouwtje wachtte, laag tegen de grond gedrukt, af. Terwijl het mannetje rondjes om het vrouwtje draaide, maakte hij gedempte geluiden die alleen van dichtbij goed te horen waren. Om verstoring te voorkomen werd dit schouwspel maar enkele minuten gadegeslagen. Gedurende die tijd werd geen paring waargenomen.

Het nest

De Houtsnip broedt op Schiermonnikoog vooral in bossen met Berk en Els, daarnaast ook onder dennen met enige ondergroei. In de literatuur worden ook populierenbossen als broedgebied genoemd (Kalchreuter 1979), maar Populieren komen op Schiermonnikoog vrijwel niet voor. Het nest ligt meestal aan de voet van een boom en wordt vaak beschermd door overhangende takken.

Tijdens trekvluchten verbruiken Houtsnippen veel energie en zij kunnen dan doodvermoed raken, waardoor grote kans op ongelukken ontstaat. Zo zijn er veel Houtsnippen die tegen een raam of hoog obstakel te pletter vliegen en zij kunnen ook gemakkelijk prooi worden van predators.

Foto: K. van der Wal.

Een Houtsnip gaat met zijn herfstbladkleurige verenkleed helemaal op in zijn omgeving en zit in het algemeen vrij vast op het nest.
Foto: K. van der Wal.

Een broedende Houtsnip gaat met zijn herfstbladkleurige verenkleed helemaal op in zijn omgeving. Houtsnippen zitten in het algemeen vrij vast op het nest. Ze vertrouwen blijkbaar volkomen op hun schutkleur. Ook de kleur van de eieren, gewoonlijk roodachtig geel tot lichtgrijs met donkergrijze vlekken, past uitstekend bij de omgeving.

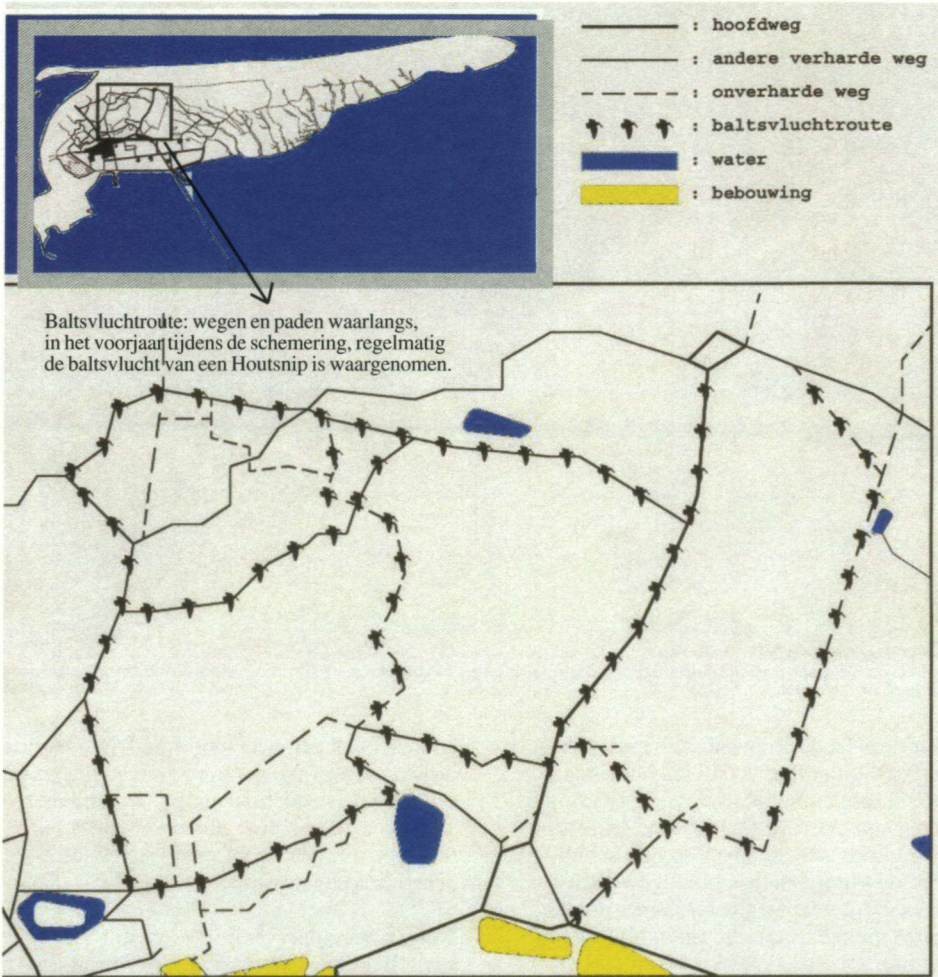
Eenmaal zag Kees van der Wal op Schiermonnikoog eieren van de Houtsnip die een sterk afwijkende kleur hadden. Twee eieren in een nest van vier waren afwijkend gekleurd. Het ene ei was lichtgroen met onregelmatige lichtbruine vlekken, het andere lichtgrijsgroen met zeer donkere stippen. Alle eieren hadden normale afmetingen. De twee normaal gekleurde eieren zijn uitgekomen, de twee afwijkend gekleurde niet. Opmerkelijk is dat de twee afwijkend gekleurde eieren bij nader onderzoek wel bevrucht bleken te zijn. Bij de Houtsnip broedt alleen het vrouwtje en deze zorgt tevens voor de jongen. Zodra de pas uit het ei gekomen jongen opgedroogd zijn, leidt het vrouwtje deze als regel snel uit de omgeving van het nest weg (Kalchreuter 1979). Jonge Houtsnippen groeien snel. Als ze tien dagen oud zijn

kunnen ze al een heel eind fladderen; na drie weken tot een maand zijn ze vliegvlug en na vijf tot zes weken zelfstandig (Kalchreuter 1979). Per jaar zijn er doorgaans twee legfels, waarbij per legsel vier jongen grootgebracht kunnen worden.

Jongentransport

In de literatuur is er nogal eens discussie geweest over de wijze waarop Houtsnippen een klein jong door de lucht zouden verplaatsen. Genoemd worden: in de snavel, in de klauwen, tussen de poten en het lichaam geklemd, tussen snavel en borst geklemd (Verheyen 1948) en op de rug (Kalchreuter 1979).

In de loop der jaren had Kees van der Wal driemaal het geluk te constateren dat een oudervogel een jong door de lucht transporteerde. De eerste keer was op 16 augustus 1983. Om ongeveer acht uur 's avonds zag hij in de Tweede Dennen op zo'n drie meter voor zich een Houtsnip opvliegen met tussen de poten een jong geklemd. Vervolgens vloog de oudervogel met het jong tussen de poten op een hoogte van ongeveer anderhalve meter weg. Na zo'n veertig meter vliegen streek de vogel neer op de grond en maakte direct daarna zeer korte geluiden.

Figuur 1 - Overzicht van de route van de baltsvluchten en de ligging van het gebied waar in het voorjaar tijdens de schemering regelmatig deze vluchten werden waargenomen.

Vervolgens liep de oudervogel tussen Berken en Elzen zo snel mogelijk van de waarnemer af. De tweede maal dat hij een Hootsnip een jong door de lucht zag meenemen, was op 30 mei 1984 's morgens om ongeveer negen uur in de omgeving van Vredenhof. Ook nu vloog de vogel vlak voor zijn voeten op en had het jong tussen de poten geklemd. Op 14 mei 1991 's morgens om kwart voor twaalf zag hij voor de derde maal een Hootsnip haar jong door de lucht transporteren. Ditmaal ten noorden van de Berkenplas boven een terrein met veel varens en opslag van Berken. De oudervogel vloog ongeveer twee meter voor hem op, met tussen de poten zeer duidelijk waarneem-

baar een al vrij groot jong geklemd. Ook deze keer vloog de Hootsnip vrij laag weg en streek, na zo'n vijftwintig meter vliegen, met jong en al weer neer. Onmiddellijk na het instrijken maakte de oudervogel geluiden die klonken als 'stek, stek, stek'.

Voedsel

Regenwormen, larven en insecten vormen het belangrijkste voedsel voor de Hootsnip, die deze met de snavel in de vochtige bodem zoekt. Met behulp van zeer gevoelig weefsel aan de top van hun snavel is een Hootsnip in staat om drukveranderingen in de bodem, die als gevolg van prooidier-activiteit

Een vermoede Houtsnip op de grond.

Foto: K. van der Wal.

optreden, te registreren (Schreiber et al. 1987). De ronde gaatjes in de bodem die bij het voedselzoeken ontstaan, verraden evenals kalkwitte uitwerpselen, de aanwezigheid van een Houtsnip.

Doortrek en verplaatsingen onder invloed van de vorstgrens

De Houtsnip is op Schiermonnikoog een zeer algemene nachtelijke doortrekker, vooral in de maanden oktober en november, met een piek in de eerste helft van november. Bij het invallen van de vorst zijn er opnieuw verplaatsingen. Vanuit het noorden trekken dan Houtsnippen voor de vorstgrens uit naar het zuiden weg. Bij invallende dooi keren ze, met de vorstgrens, weer naar het noorden terug. Wanneer nu wederom de vorst invalt trekken ze grotendeels opnieuw met de vorstgrens naar het zuiden. Een gedeelte van de Houtsnippen blijft ditmaal achter en trekt niet weg. Van deze vogels kan een deel omkomen door voedselgebrek, omdat de bevroren bodem niet toegankelijk is. Een ander deel is door verzwakking een gemakkelijke prooi voor predators. De inspanning die de trek vraagt, kan soms te groot zijn, zoals blijkt uit de volgende waarneming. Op een avond in de trektijd

hoorde Kees van der Wal in zijn tuin iets met een plof op de grond neerkomen. Even later zag hij bij het licht van een zaklantaarn dat het een doodvermoede Houtsnip betrof. De vogel lag met uitgespreide vleugels op de grond en leek volkomen uitgeput. Pas na een dag in de tuin te hebben doorgebracht bleek de vogel in staat om, schijnbaar ongedeerd, weer weg te vliegen.

Slotwoord

In het verleden werd in de herfst op Houtsnippen gejaagd. Deze jacht is tegenwoordig gesloten. Op Schiermonnikoog deed zich de uitzonderlijke situatie voor dat het jachtgezelschap, ook in jaren dat dit nog mocht, op eigen initiatief niet meer op Houtsnippen jaagde. Dit gaf Houtsnippen op Schiermonnikoog jaren lang een bijzondere bescherming.

Een Houtsnip zien is altijd een verrassende gebeurtenis, want door hun nachtelijke trek en overdag verborgen levenswijze worden ze relatief weinig opgemerkt. Als men weinig Houtsnippen ziet betekent dit nog niet dat er weinig Houtsnippen zijn. Op piekdagen in de trektijd verblijven op Schiermonnikoog honderden, wellicht zelfs duizenden Hout

snippen. Daarnaast zijn er elk jaar de broedvogels.

Schiermonnikoog is rijk bedeed met Houtsnippen. Het verdient dan ook zeker aanbeveling om deze geheimzinnige vogel ook in de toekomst te blijven volgen en daarbij alert te zijn op veranderingen die ongunstig kunnen zijn voor de speciale eisen die de Houtsnip aan zijn voedsel- en broedgebied stelt.

Summary

The number of breeding cases of the Woodcock *Scolopax rusticola* on Schiermonnikoog has been increasing over the years up to about twenty five from the year

1979 onwards. The highest numbers however are seen during the migration period. On peak days hundreds, even thousands of Woodcocks stay on the island. Some very interesting observations have been described. First, an observation of courtship ground display. Next, an observation of a nest with four eggs, two normally and two unusually coloured. The two differently coloured eggs did not hatch, though after further research they appeared to be fertile. Finally, a description of three observations of transport through the air of young birds by the adult. In all three cases the young bird was held between the legs of the adult.

■ C.A. van der Wal, Vereniging Natuurmonumenten, Zevenhuizen 5, 9166 PC Schiermonnikoog, (0519) 531489 of 06-54295311 & drs. ing. J. van der Wiel, Leusdenhof 358, 1108 DT Amsterdam, (020) 6974965.

LITERATUUR:

Kalkreuter, H. (1979): Die Waldschnepfe.

Kuiper, F.J. (1962): Broedgevallen van de Houtsnip in Nederland in 1962. Kort verslag van een RIVON-onderzoek.

Kuiper, F.J. (1975): Het voorkomen van de Houtsnip als broedvogel in Nederland, vroeger en nu. Verslag van een RIN-onderzoek.

Mooser, R. (1973): De vogels van Schiermonnikoog.

Schreiber, R.L., A.W. Diamond, prins Claus der Nederlanden & prof. K.H. Voous (1987): Ruimte voor vogels.

Verheyen, R. (1948): De steltlopers van België.